

Ο Εθνικισμός στη Δυτική Ευρώπη. Η περίπτωση της Σκωτίας

*Σωτήρης Ρίζας**

Α. Το ιστορικό υπόβαθρο

Το βασίλειο της Σκωτίας σχηματίστηκε στις αρχές του 11ου αιώνα, αποτέλεσμα σταδιακών συγχωνεύσεων πέντε φυλετικών ομάδων: Πικτών, Σκώτων (ιρλανδικής προέλευσης), Βρετόνων, Αγγλοσαξόνων και Σκανδιναυών¹.

Αντιμετώπισε την πίεση του Αγγλικού Βασιλείου, στο οποίο για μακρές περιόδους ήταν υποτελής και επιβεβαίωσε την ανεξαρτησία του το 1328, μετά από μακροχρόνιο πόλεμο, ο οποίος συνετέλεσε και στη διαμόρφωση μιας πρώιμης εθνικιστικής ιδεολογίας².

Τρεις παράγοντες υποβοήθησαν στη διάρκεια του 16ου αιώνα τη βαθμιαία αγγλο-σκωτική προσέγγιση.

Πρώτος ήταν η θηρησκευτική μεταρρύθμιση στη Σκωτία, το 1560. Αν και με διαφορετικό περιεχόμενο από την αντίστοιχη αγγλική, του 1534, δημιουργούσε κοινά συμφέροντα και προσεγγίσεις μεταξύ των elites.

Δεύτερος παράγοντας ήταν οι μεταβολές στο διεθνές πλαίσιο. Πολλοί Σκώτοι θεωρούσαν ότι η συμμαχία με την καθολική Γαλλία απειλούσε, αφ' ενός, τη θρησκευτική μεταρρύθμιση και, αφ' ετέρου, εξέθετε τη χώρα του στα πλήγματα της Αγγλίας, καθώς οι Γάλλοι αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις συμμαχικές τους υποχρεώσεις και τα συμφέροντά τους στρέφονταν πλέον προς την ηπειρωτική Ευρώπη.

Τρίτος παράγοντας ήταν ο γλωσσικός. Ήδη από τον 13ο αιώνα, η αγγλική είχε αρχίσει να διεισδύει στις πεδινές περιοχές της

* Δρ. Διεθνών Σχέσεων.

Σκωτίας, στα Lowlands. Το 1520, σύμφωνα με τον Σκώτο συγγραφέα John Major, η κελτική Gaelic ήταν σε χρήση μόνο από το 1/4 του πληθυσμού και στο τέλος του αιώνα περιοριζόταν στις ορεινές περιοχές, στα Highlands. Η τυπική εκδοχή της αγγλικής επικράτησε έναντι της σκωτικής καθομιλούμενης παραλλαγής της χάρη στη θρησκευτική μεταρρύθμιση, αφού η βασισμένη σε αυτήν Βίβλος είχε εκδοθεί στην αγγλική γλώσσα. Στο πολιτικό επίπεδο, μετά την ανατροπή της φιλοκαθολικής βασίλισσας Μαρίας από την αγγλόφιλη και προτεσταντική μερίδα το 1567, η προσέγγιση με την Αγγλία ήταν τέτοια ώστε ο διάδοχός της Ιάκωβος ο VI σύναψε, το 1586, συνθήκη συμμαχίας με τους άλλοτε θανάσιμους εχθρούς της χώρας και εξασφάλιζε ετήσια χρηματοδότηση από το αγγλικό θησαυροφυλάκιο. Το 1603, ήταν σε θέση να διαδεχτεί στον αγγλικό θρόνο τη βασίλισσα Ελισάβετ χωρίς αντιδράσεις και εγκαινίαζε έτσι τον αιώνα της προσωπικής ένωσης³.

Στον αιώνα που ακολούθησε έγινε σαφές ότι η Σκωτία μόνο τυπικά μπορούσε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της. Ήταν υποχρεωμένη να ευθυγραμμίζεται με τις πολιτικές εξελίξεις στην Αγγλία, αλλιώς θα υφίστατο τις συνέπειες της αγγλικής στρατιωτικής υπεροχής. Αυτό συνέβη το 1651-1652, όταν αρνήθηκε να αποκηρύξει τη μοναρχία και καταλήφθηκε στρατιωτικά από τον αγγλικό πουριτανικό στρατό, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώθηκε βίαια στην Αγγλική Κοινοπολιτεία⁴. Ανέκτησε την ανεξαρτησία της με την Παλινόρθωση του 1660. Φαινόταν, όμως, καθαρά ότι δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί την Αγγλία στο εμπορικό πεδίο. Ο μόνος τρόπος για να μπορέσει να συμμετέχει στα κέρδη της αγγλικής εμπορικής επέκτασης ήταν η ένωση. Παράλληλα, η Αγγλική ηγεσία ήθελε την ένωση για να διασφαλίσει τα νώτα της, καθώς εισερχόταν σε φάση οξύτατου ανταγωνισμού με την Γαλλία και προσπαθούσε να αποτρέψει την αναβίωση της γαλλοσκωτικής συνεργασίας, στην οποία απέβλεπαν οι έκπτωτοι Stuarts. Αυτό ήταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να κατανοηθεί η ένωση των δύο βασιλείων, το 1707. Το Σκωτικό Κοινοβούλιο συναίνεσε σε αυτήν, εξασφαλίζοντας τη διατήρηση της αυτονομίας του σκωτικού εκκλησιαστικού, εκπαιδευτικού και δικαστικού συστήματος, στοιχείων που απέβλεπαν στη διατήρηση μιας χωριστής σκωτικής ταυτότητας⁵.

Ως συνέπεια του ορεινού χαρακτήρα του εδάφους και των τραχύτατων κλιματολογικών συνθηκών, επικράτησε στα Highlands η κοινωνική διάρθρωση με βάση το clan, μια μονάδα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης βασισμένης στην αιματοσυγγένεια. Αρχηγός του clan ήταν ο φύλαρχος, με κυρίαρχο λόγο για

την οργάνωση της παραγωγής, τις σχέσεις των μελών του και τις επαφές του με τα άλλα clans. Στη φεουδαλική περίοδο, το clan συμπεριέλαβε πλέον και τους βασάλους του φυλάρχου, δηλαδή πρόσωπα εκτός του συγγενικού κύκλου. Όλοι αυτοί πρόσφεραν στρατιωτικές υπηρεσίες με αντάλλαγμα την εγγύηση της ασφάλειάς τους. Η διαφορά ήταν έντονη με τα Lowlands: γλωσσική – αφού επιβίωνε η Gaelic, θρησκευτική – καθώς διατηρούσαν ισχυρά ερείσματα καθολικοί, επισκοπικοί και, τέλος, οικονομική – κύρια δραστηριότητα ήταν η κτηνοτροφία, ενώ στα Lowlands επικρατούσε η γεωργία και το εμπόριο.

Σε αυτήν την περιοχή βρήκαν υποστήριξη οι Stuarts τις προσπάθειές τους (1708, 1715, 1745) να επανακαταλάβουν το θρόνο. Αν και η κυβέρνηση του Λονδίνου αντιμετώπισε δυσκολίες στην καταστολή των εξεγέρσεων, η βάση τους ήταν περιορισμένη. Έξω από τα Highlands, η υποστήριξή τους ήταν ελάχιστη και το σύνθημα της σκωτικής ανεξαρτησίας δεν είχε απήχηση. Τελικά, οι προσπάθειες αυτές βασιζόνταν σε μια κοινωνική δομή που δεχόταν έντονες εξωτερικές πιέσεις και βρισκόταν σε μη αναστρέψιμη παρακμή⁶.

Στην επόμενη εκατονταετία (1750-1850), η Σκωτία ενσωματώθηκε πλήρως στο πλαίσιο της Μ. Βρετανίας. Οι ενοποιητικοί παράγοντες ήταν ισχυροί.

Πρώτα ο οικονομικός. Αρχικά το εμπόριο καπνού, ως το 1780. Το εμπόριο του βαμβακιού, ως το 1820. Ακολούθησε, στις δεκαετίες 1830-40, η ανάπτυξη των βιομηχανιών σιδήρου και άνθρακα, προάγγελος της βαριάς βιομηχανίας: ναυπηγικής και χαλυβουργίας που ήταν η βάση της σκωτικής ανάπτυξης και ευημερίας, ως τη δεκαετία του 1920⁷.

Ένας άλλος παράγοντας ήταν οι ευκαιρίες ατομικής ανέλιξης που προσφέρονταν στο πλαίσιο της ένωσης. Ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός Σκώτων ανελλισόταν στην πολιτική, στη γραφειοκρατία, στο στρατό και στην εκκλησία.

Τέλος, η επέκταση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, εκτός από τις ευκαιρίες που δημιουργούσε, λειτουργούσε και ως υποκατάστατο για την απώλεια της ανεξαρτησίας. Η συμμετοχή σε αυτήν ισοδυναμούσε με αναπλήρωση και ήταν πηγή αυτοπεποίθησης⁸.

Από το 1850 όμως και μετά, εκδηλώθηκαν τάσεις που απέβλεπαν στην πολιτική κατοχύρωση της χωριστής σκωτικής ταυτότητας. Τα αιτήματα της «Association for the Vindication of the Scottish Rights» συγκέντρωσαν την υποστήριξη συντηρητικών, αλλά και ριζοσπαστών, των συμβουλίων των πόλεων και επαγγελματιών ενώσεων. Ζητούσαν την ανασύσταση του Scottish Office, δικαιο-

τερη κατανομή δημόσιων δαπανών και αυξημένη κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Εν τούτοις, δεν προκλήθηκε καμιά μαζική κινητοποίηση για τη διεκδίκησή τους. Το ίδιο συνέβη και στη δεκαετία του 1880, κατά την οποία προβλήθηκε ως αίτημα η αυτονομία (Home Rule), όταν ήρθαν στο πολιτικό προσκήνιο τα νέα μεσαία στρώματα, ωφελημένα από τη διεύρυνση του εκλογικού δικαιώματος του 1867 και 1884, και την αποκρυστάλλωση σε μια πρώτη φάση του κομματικού συστήματος. Το αίτημα της αυτονομίας παρέμεινε υπόθεση τμημάτων των elites και εκτονώθηκε μέσω της ανασύστασης του Scottish Office, το 1886 και του καθορισμού ενός ποσοστού δημόσιων δαπανών που δικαιούνταν η Σκωτία. Το Φιλελεύθερο Κόμμα, μόνιμα πλειοψηφικό στη Σκωτία, ενσωμάτωσε το αίτημα της αυτονομίας στο πρόγραμμά του, δεν έκανε όμως τίποτε για να το προωθήσει έμπρακτα. Από το 1889 ως το 1914, ψηφίστηκαν αρκετές φορές προτάσεις για τη σκωτική αυτονομία. Συναντούσαν, όμως, την εχθρότητα των Συντηρητικών και την απροθυμία των Φιλελευθέρων που φοβούνταν ότι η αυτονομία μπορούσε να οδηγήσει σε μείωση της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης της Σκωτίας στο Westminster, μιας περιοχής όπου οι ίδιοι είχαν μόνιμη πλειοψηφία. Αυτό θα μπορούσε, με τη σειρά του, να υπονομεύσει τις πιθανότητες σχηματισμού φιλελεύθερης πλειοψηφίας σε βρετανικό επίπεδο. Ήταν ένα δίλημμα που θα αντιμετώπιζε αργότερα και το Εργατικό Κόμμα⁹.

Στη Μεσοπολεμική εικοσαετία (1919-1939), η κρίση έπληξε την εξαγωγική βαριά βιομηχανία της Σκωτίας¹⁰. Στο ίδιο διάστημα αναδείχτηκε ένα αυτόνομο εθνικιστικό κίνημα, με φορέα το Scottish National Party (1934), που προέκυψε από τη συγχώνευση του National Party of Scotland (1932), προσανατολισμένου στην αυτονομία στο πλαίσιο της Μ. Βρετανίας. Το νέο κόμμα δεν απέκτησε καμιά αξιόλογη απήχηση. Ήταν ικανό να παρουσιάσει μόνο 8 υποψηφίους και να κερδίσει μόλις 30.000 ψήφους, στις εκλογές του 1935¹¹.

Η χρόνια οικονομική κρίση δεν ώθησε τους Σκώτους στην αναζήτηση ανεξαρτησίας ή –έστω– της αυτονομίας. Αντίθετα, τόσο στους επιχειρηματικούς κύκλους όσο και στην εργατική τάξη και τους φορείς τους, ενέτεινε την αντίληψη ότι η πορεία της σκωτικής οικονομίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική του Λονδίνου. Έτσι, το 1929, μια ομάδα επιχειρηματιών υποστήριζε σε δήλωσή της ότι η εναλλακτική προοπτική στην ένωση ήταν η χρεωκοπία και η αποβιομηχάνιση. Από την άλλη, το Εργατικό Κόμμα δημιουργούσε ένα πλαίσιο πολιτικής δράσης βά-

οισμένο στην παραδοχή ότι υπήρχε ταυτότητα συμφερόντων των εργατών σε βρετανική κλίμακα. Αν και η Σκωτία είχε αποτελέσει τη βάση της συγκρότησης του εργατικού κινήματος σε μαζική κλίμακα, ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1890 (συγκρότηση των Scottish Labour Party, το 1888, του Scottish Trade Unions Council, το 1897, και της Scottish Workers Parliamentary Committee, στις αρχές του 1990) αυτό δεν έγινε με χωριστικό τρόπο (αν και το SLP ήταν υπέρ της αυτονομίας), αλλά εντασσόταν σε διεργασίες που συντελούνταν σε βρετανική κλίμακα και εύρισκαν προσφορότερο έδαφος στη Σκωτία, λόγω της συγκέντρωσης εκεί της βαριάς βιομηχανίας. Η πολιτική συγκρότηση γύρω από την ταξική ταυτότητα, αποτέλεσε βασική τροχοπέδη στην ανάπτυξη του εθνικισμού. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να κατανοηθεί και η αποτυχία του Independent Labour Party να προωθήσει την υπόθεση της σκωτικής αυτονομίας, όπως και η εγκατάλειψη του αιτήματος αυτού από το Scottish TUC, το 1931¹².

Ο εθνικισμός παρέμεινε περιθωριακός και κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η μετριοπαθής πολιτική αυτονομίας του J. MacCormick, εγκαταλείφθηκε για να υιοθετηθεί η πιο αδιάλλακτη πολιτική ανεξαρτησίας του J. MacIntyre (ηγέτη του SNP, από το 1947 ως το 1956). Τα αποτελέσματα παρέμειναν, όμως, πενιχρά. Το Συντηρητικό (Ενωτικό στη Σκωτία) Κόμμα παρέμεινε πλειοψηφικό, ως το 1955. Από τις εκλογές του 1959 και μετά, οι Εργατικοί εξελέχθησαν στο μόνιμο κόμμα σχετικής πλειοψηφίας στη Σκωτία¹³.

Β. Ο σύγχρονος μαζικός εθνικισμός

Η κατάσταση άρχισε να μεταβάλλεται από τα μέσα της δεκαετίας του '60. Ο εθνικισμός έπαψε να είναι υπόθεση μικρών τμημάτων των elites και άρχισε να αποκτά μαζική βάση.

Η άνοδος της Εργατικής Κυβέρνησης, υπό τον Harold Wilson το 1964, δεν μετέβαλε την οικονομική κατάσταση της Σκωτίας, που βρισκόταν σε σχετική πτώση καθώς η βιομηχανία της γινόταν όλο και πιο λίγο ανταγωνιστική στις διεθνείς αγορές. Ακόμα περισσότερο, η Εργατική κυβέρνηση, μετά την επανεκλογή της το 1966, υποχρεώθηκε, προκειμένου να αντιμετωπίσει την οξυνόμενη κρίση του ισοζυγίου πληρωμών, να ακολουθήσει μια σκληρή αντιπληθωριστική πολιτική και να υποτιμήσει τη στερλίνα¹⁴. Σε όλο αυτό το διάστημα, το SNP εμφάνισε σοβαρή εκλογική πρόοδο. Ήδη το 1964 με 15 υποψηφίους είχε εξασφαλίσει

το 2,4% των σκωτικών ψήφων, ξεπερνώντας το φράγμα του 1% (για πρώτη φορά σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο). Το 1966 με 23 υποψηφίους έφτασε στο 5% και το 1970, παρουσιάζοντας υποψηφιότητες στις 65 από τις 71 εκλογικές περιφέρειες της Σκωτίας, αποκτούσε εθνική δικτύωση και εξασφάλιζε το 11,1% των ψήφων¹⁵.

Η ανακάλυψη, στις αρχές της δεκαετίας του 70, των εκμεταλλεύσιμων πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Β. Θάλασσας έκανε την προοπτική μιας ανεξάρτητης Σκωτίας οικονομικά αξιόπιστη και αντέστρεψε τον παράγοντα της οικονομικής ανισότητας: οι Σκώτοι εθνικιστές δεν ζητούσαν πια την ανεξαρτησία ως εκπρόσωποι μιας σχετικά καθυστερημένης χώρας στο πλαίσιο της Βρετανίας, αλλά ως προστάτες του εθνικού πλούτου, που κινδύνευε να λεηλατηθεί εξαιτίας των αγγλικών συμφερόντων¹⁶. Στις εκλογές του Φεβρουαρίου του 1974, εξασφάλισαν το 21,9% των ψήφων και του Οκτωβρίου, το 30,4%. Ήταν πια το δεύτερο κόμμα στη Σκωτία σε μικρή απόσταση από τους Εργατικούς (36,3% έναντι 44,5% του 1970) και μπροστά από τους Συντηρητικούς που είχαν υποστεί συντριπτική εκλογική ήττα (24,7% έναντι 38% του 1970)¹⁷.

Η νέα Εργατική Κυβέρνηση, υπό τον Wilson, (μετά το Μάρτιο του 1976 υπό τον James Callaghan) αισθανόταν πια υποχρεωμένη να προωθήσει μέτρα αποκέντρωσης με άξονα την εγκαθίδρυση μιας Σκωτικής Συνέλευσης, εκλεγόμενης με καθολική ψηφοφορία και ενός αντίστοιχου εκτελεστικού σώματος, υπόλογου σε αυτήν. Το νομοσχέδιο που εισήγαγε στη Βουλή των Κοινοτήτων η κυβέρνηση, το Νοέμβριο του 1976, πρόβλεπε εκτεταμένες νομοθετικές εξουσίες για τη Συνέλευση στους τομείς της τοπικής κυβέρνησης, της υγείας, των κοινωνικών υπηρεσιών, της εκπαίδευσης, της στέγασης, της οδοποιίας και του περιβάλλοντος¹⁸. Το Συντηρητικό Κόμμα αρνήθηκε να συναινέσει σε οποιασδήποτε μορφής αυτονομία, εγκαταλείποντας έτσι παλαιότερες θέσεις του Edward Heath¹⁹. Πολλοί Σκώτοι Εργατικοί ήταν εξίσου αντίθετοι και η πρόβλεψη ότι η σκωτική αντιπροσώπευση του Westminster δεν θα μειωνόταν παρά την εισαγόμενη αυτονομία, προκάλεσε μια εθνικιστικού τύπου αντίδραση από την αγγλική πλευρά, καθώς οι Σκώτοι –με αυτόν τον τρόπο– θα αποφάσιζαν οι ίδιοι αποκλειστικά για τις δικές τους υποθέσεις και ταυτόχρονα η επιρροή τους στην κυβέρνηση θα παρέμενε αμείωτη²⁰.

Η κυβέρνηση, μειοψηφώντας στη Βουλή των Κοινοτήτων, υποχρεώθηκε να αποσύρει το νομοσχέδιο, το Φεβρουάριο του 1977 και πρότεινε ένα νέο, το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου. Περι-

λάμβανε ένα εντυπωσιακό κατάλογο πεδίων αρμοδιότητας για τη Σκωτική Συνέλευση: υγεία, κοινωνική πρόνοια, εκπαίδευση, στέγαση, τοπική κυβέρνηση, μεταφορές, γεωργία και αλιεία, δικαστικό σύστημα. Ταυτόχρονα όμως, εισάγονταν εξαιρέσεις σε ορισμένους τομείς: έλεγχος ναρκωτικών και φαρμάκων, πανεπιστήμια, εκλογικό σύστημα τοπικών συμβουλίων, σιδηρόδρομοι και αερομεταφορές, επιδόματα κοινωνικής ασφάλειας, κ.ά. Η συνέλευση δεν είχε το δικαίωμα να επιβάλλει φόρους και οι αποφάσεις της υπόκεινταν σε τροποποιήσεις ή/και κατάργηση από το Κοινοβούλιο του Westminster. Τέλος, λόγω μιας τροπολογίας που πρότειναν Εργατικοί σε συνεργασία με Συντηρητικούς βουλευτές, προκειμένου να ισχύσουν τα παραπάνω θα έπρεπε στο σχετικό δημοψήφισμα, εκτός από σχετική πλειοψηφία των ψηφισάντων, να υπάρχει ταυτόχρονα η συναίνεση τουλάχιστο του 40% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων. Ήταν ακριβώς αυτή η ρήτρα που ματαιώσε την εγκαθίδρυση Σκωτικής Συνέλευσης. Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε χάρη στην υποστήριξη των φιλελευθέρων και το δημοψήφισμα έγινε την 1η Μαρτίου 1979²¹.

Οι κινήσεις των πολιτικών δυνάμεων στην περίοδο πριν από το δημοψήφισμα και το αποτέλεσμα που προέκυψε, έδιναν ανάγλυφη την εικόνα των αντικρατικών τάσεων και αντιλήψεων που επικρατούσαν στη σκωτική κοινωνία και πολιτική. Αν και το Εργατικό Κόμμα ήταν ο επίσημος φορέας της αποκεντρωτικής πολιτικής, μια ισχυρή μειοψηφία βουλευτών και εργατικών ενώσεων τάχθηκε κατά του κυβερνητικού σχεδίου και ο κομματικός μηχανισμός κινήθηκε χαλαρά και απρόθυμα. Το SNP κλυδωνίστηκε μεταξύ αυτών που αποδέχονταν το σχέδιο ως ένα πρώτο βήμα για την ανεξαρτησία και αυτών που το θεωρούσαν ανεπαρκές και συμβιβαστικό. Από την άλλη πλευρά, οι Συντηρητικοί τάχθηκαν εναντίον του σχεδίου και η μικρή μειοψηφία των συντηρητικών οπαδών της Σκωτικής αυτονομίας δεν μπόρεσε να επηρεάσει σοβαρά τις εξελίξεις.

Το τελικό αποτέλεσμα ήταν 52% των ψηφισάντων υπέρ του σχεδίου και 48% κατά. Η συμμετοχή των εκλογέων ήταν όμως μόλις 64% των εγγεγραμμένων και τα ποσοστά στο σύνολο του εκλογικού σώματος ήταν μόλις 33% έναντι 31%²². Συνεπώς, οι θετικές ψήφοι υπολείπονταν του ορίου του 40% και το σχέδιο δεν μπορούσε να εφαρμοστεί. Ο εθνικισμός βρισκόταν σε κάμψη. Ήταν κάτι που έγινε σαφές στις γενικές εκλογές της 3ης Μαΐου 1979, όταν το SNP έχασε σχεδόν το ήμισυ της δύναμής του (17,3%) και αντίστοιχα ανέκαμψαν οι Εργατικοί (42%), αλλά και οι Συντηρητικοί (31%), χωρίς πάντως οι τελευταίοι να ανατρέψουν

τη μακροχρόνια μειοψηφική τους θέση στο σκωτικό χώρο²³.

Αυτό που γινόταν σαφές ήταν ότι ο εθνικισμός δεν είχε τη σταθερή υποστήριξη καμιάς σημαντικής κοινωνικής δύναμης (ιδιωτικές επιχειρήσεις ή εργατικές ενώσεις). Είχε εκφράσει κυρίως μια διάχυτη δυσaréσκεια μικρών και μέσων αστικών στρωμάτων, χωρίς πάντως αυτή να μεταφραστεί σε συγκεκριμένο εθνικιστικό πρόγραμμα. Ήταν κάτι που είχε φανεί σε αρκετές δημοσκοπήσεις, όπου το 55-70% των Σκώτων εμφανιζόταν να υποστηρίζει την ιδέα της αυτονομίας και μόλις το 15-20% αυτήν της ανεξαρτησίας²⁴. Ακόμα και αυτή η ευρεία πλειοψηφία υπέρ της αυτονομίας αποδεικνυόταν, όμως, εύθραυστη, ιδίως όταν αντιμετώπιζε –έστω και θεωρητικά– την περίπτωση στην οποία ένα Σκωτικό Κοινοβούλιο θα ήταν το πρώτο βήμα για τη διάλυση της Βρετανίας. Παράλληλα, η προοπτική της εγκαθίδρυσης ενός Σκωτικού Κοινοβουλίου έχασε την ελκτικότητα της, όταν συνυφάνθηκε με αυξημένα έξοδα συντήρησής του, την πιθανότητα ανάδειξης, ως μελών της, μιας δεύτερης σειράς πολιτικών και την παράλληλη συνύπαρξή του με τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το τελευταίο στοιχείο δημιουργούσε την εντύπωση ότι η Σκωτία θα γινόταν μια υπερ-κυβερνώμενη χώρα, την ίδια στιγμή που οι Σκώτοι στην πλειοψηφία τους (58 έναντι 42%), είχαν ψηφίσει στο δημοψήφισμα, του Ιουνίου 1975, υπέρ της παραμονής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, παρά την αντίθεση του SNP²⁵.

Η συντηρητική διακυβέρνηση υπό την M. Thatcher (από το Μάιο του 1979) έδωσε ορισμένες νέες ευκαιρίες στο SNP, μετά από ορισμένα χρόνια προσαρμογής. Μια νέα γενιά ακτιβιστών του SNP κατόρθωσε σταδιακά να στρέψει το κόμμα προς τα αριστερά, με την έννοια ότι το ενδιαφέρον του SNP στράφηκε με έμφαση στην έντονη αποβιομηχάνιση της Σκωτίας, για την οποία οι κυβερνήσεις Thatcher δεν πήραν κανένα μέτρο αποτροπής. Η στροφή αυτή ήταν συνέπεια της ανάγκης των εθνικιστών να διεισδύσουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, ιδίως στους εργάτες και να γίνουν, έτσι, ανταγωνιστικοί προς το Εργατικό Κόμμα, το οποίο παρέμενε ο βασικός πλειοψηφικός φορέας στο Σκωτικό χώρο, δεσμευμένο πια με σαφήνεια υπέρ της εγκαθίδρυσης ενός Σκωτικού Κοινοβουλίου με εξουσία επιβολής φόρων²⁶.

Η συντηρητική κυβέρνηση της Thatcher παρέμενε προσηλωμένη σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 στη νεοφιλελεύθερη πολιτική της, που μεταξύ άλλων σήμαινε την κατάργηση της περιφερειακής πολιτικής, η οποία στήριζε –ως τότε– την παρακμάζουσα σκωτική βιομηχανία²⁷. Αυτό είχε ως συνέπεια μια νέα πτώση της εκλογικής δύναμης των Συντηρητικών (28,4% το

1983 και μόλις 24% το 1987) και την εξάπλωση του αισθήματος αποξένωσης των Σκώτων απέναντι σε μια «αδιάφορη» κυβέρνηση του Λονδίνου²⁸. Αυτό πολιτικά είναι δυνατό να εκφραστεί σε μια κρίση νομιμότητας, βασισμένη στο επιχείρημα των εθνικιστών και ορισμένων απελπισμένων (από τις αλληπάλληλες εκλογικές ήττες) Εργατικών, ότι δεν είναι δυνατό μια κυβέρνηση του Λονδίνου να διαχειρίζεται τις σκωτικές υποθέσεις ευρισκόμενη σε μόνιμη μειοψηφία στο σκωτικό εκλογικό σώμα.

Σε αυτό το σημείο, το Εργατικό Κόμμα έπαιξε κεντρικό πολιτικό ρόλο, αναγόμενο σε άξονα του σκωτικού πολιτικού συστήματος. Η συνοχή της Μ. Βρετανίας συνιστά το παγιωμένο πολιτικό συμφέρον του κόμματος, πολύ περισσότερο στη δεκαετία του '80. Καθώς οι Συντηρητικοί επικράτησαν το 1979, το 1983 και το 1987, πλειοψηφώντας με διαφορά στις οικονομικά και δημογραφικά ακμάζουσες περιφέρειες της Νότιας Αγγλίας²⁹ (πρόκειται για το σχίσμα Βορρά-Νότου, μεταξύ δηλαδή των περιοχών της Ν. Αγγλίας – που γνώρισαν την κρίση της παραδοσιακής βιομηχανίας και την ανυπαρξία νέων επενδύσεων)³⁰, είναι πλέον ζωτικό συμφέρον των Εργατικών να διατηρήσουν την πλειοψηφία τους στη Σκωτία για να μην βρεθούν σε θέση μόνιμης μειοψηφίας στην Αγγλία. Στη δεκαετία του '80, το Εργατικό Κόμμα δεσμεύτηκε για την εγκαθίδρυση ενός Σκωτικού Κοινοβουλίου και κατόρθωσε να διατηρήσει με διακυμάνσεις τη σχετική πλειοψηφία του³¹.

Το SNP, μετά από παρατεταμένη κάμψη (11,8% το 1983 και 14,1% το 1987)³², έδειξε σημεία ανάκαμψης, τον Νοέμβριο του 1988, κερδίζοντας την επαναληπτική εκλογή του Govan και προβάλλοντας το όραμα μιας ανεξάρτητης Σκωτίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας³³. Η νέα αυτή θέση φαίνεται να προσπαθεί να δώσει απάντηση στα ερωτήματα σχετικά με την οικονομική βιωσιμότητα μιας ανεξάρτητης Σκωτίας, καθώς μάλιστα το πετρέλαιο της Β. Θάλασσας δεν έχει πλέον την ίδια σημασία που είχε κατά το παρελθόν³⁴.

Το Εργατικό Κόμμα, σε μια προσπάθεια να ενσωματώσει στο βρετανικό πολιτικό πλαίσιο το αυτονομιστικό αίτημα, συγκρότησε μαζί με το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα και σε συνεργασία με τη Σκωτική Εκκλησία και τις εργατικές ενώσεις, την Scottish Constitutional Convention, το Μάρτιο του 1989³⁵. Στόχος η δημιουργία ενός ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού forum, που θα διατηρούσε σε αποδεκτά για το πολιτικό σύστημα όρια τα σκωτικά αιτήματα. Κάτι αναγκαίο για τους Εργατικούς, ιδίως σε μια εποχή που η επιβολή του αντιδημοτικού «κεφαλικού» φόρου από

την κυβέρνηση Thatcher μπορούσε να οδηγήσει σε μαζικές εκδηλώσεις «πολιτικής ανυπακοής», όπως φαινόταν να ευνοεί το SNP και μια πτέρυγα των Σκώτων Εργατικών.

Η πτώση της M. Thatcher και η εκλογή του John Major στην ηγεσία των Συντηρητικών και την πρωθυπουργία, τον Νοέμβριο του 1990, εκτόνωσαν προς στιγμή την κατάσταση. Ο νέος πρωθυπουργός, χωρίς να αλλάξει τη βασική πολιτική της προκατόχου του (συμβόλου της αγγλικής αδιαφορίας για τα σκωτικά συμφέροντα για τη μεγάλη πλειοψηφία των Σκώτων), υιοθέτησε μετριοπαθή τόνο και μια πολιτική άμβλυσης των αντιθέσεων, που περιλάμβανε και την κατάργηση του «κεφαλικού» φόρου³⁶. Έκανε, όμως, σαφές –κατά την εκστρατεία του για τις γενικές εκλογές της 9ης Απριλίου 1992– ότι οι Συντηρητικοί δεν συμφωνούσαν με την εγκαθίδρυση Σκωτικού Κοινοβουλίου και ότι θεωρούσαν μια τέτοια κίνηση ως βήμα για τη διάλυση της Βρετανίας³⁷.

Τα αποτελέσματα διέφεραν από τις προβλέψεις, τόσο στη Βρετανία, όσο και στη Σκωτία ειδικά³⁸. Η βασική πολιτική διαίρεση Βορρά-Νότου επιβεβαιώθηκε. Οι Συντηρητικοί, νικητές για τέταρτη συνεχή φορά, εξασφάλισαν το 25,7% των σκωτικών ψήφων, εμφάνισαν δηλαδή μικρή ανοδική τάση, χωρίς να ανατρέψουν –βέβαια– τη βασική μειοψηφική τους θέση. Το SNP, από την άλλη πλευρά, είχε σαφή άνοδο με το 21,5% των ψήφων που απέσπασε κυρίως από τους Εργατικούς και τους Φιλελεύθερους Δημοκράτες. Το αποτέλεσμα αυτό, όμως, υπολείπεται κατά πολύ και των προσδοκιών τους, αλλά και των προβλέψεων. Οι Εργατικοί υποχώρησαν πολύ λιγότερο (39,5% έναντι 42,4% του 1987) από ότι οι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες (13,1% έναντι 19,2% της Συμμαχίας Φιλελευθέρων-Σοσιαλδημοκρατών του 1987) και ήταν φανερή μια τάση πόλωσης γύρω από τις δύο ακραίες πολιτικές: της διατήρησης του status quo και της ανεξαρτησίας. Ήδη, αμέσως μετά τις εκλογές, συνέπεια της έντονης απογοήτευσης των Εργατικών από την τέταρτη συνεχή εκλογική ήττα, εμφανίστηκαν σημεία ανυπομονησίας μεταξύ στελεχών τους στη Σκωτία, για την υιοθέτηση της γραμμής ανεξαρτησίας. Μπορεί ενδεχομένως το επιχείρημα, ότι δεν μπορεί πλέον η Σκωτία να κυβερνηθεί από μια κυβέρνηση την οποία καταψηφίζει συστηματικά, να κερδίσει έδαφος³⁹.

Τη στιγμή πάντως που γράφεται το άρθρο αυτό (Απρίλιος 1992), είναι αδύνατο να προβλέψει κανείς κατά πόσο η λογική των γεγονότων οδηγεί αναπότρεπτα στον αποχωρισμό της Σκωτίας από τη Βρετανία όπως φαίνεται να πιστεύει ο D. Marquand⁴⁰ ή στην εκτόνωση της κατάστασης, μέσω της παραχώρησης αυτο-

νομίας από μια κυβέρνηση, που για την ώρα δείχνει απρόθυμη να το κάνει⁴¹.

Γ. Το θεωρητικό πλαίσιο

Σε αυτό το σημείο, είναι σκόπιμη μια προσπάθεια συγκρότησης ερμηνευτικού πλαισίου για την άνοδο του σκωτικού εθνικισμού, μέσω της επισκόπησης ορισμένων ερμηνευτικών αποπειρών.

I Σύμφωνα με τον T. Dickson⁴², η ανάπτυξη του εθνικισμού στη δεκαετία του '60 και η επανάκαμψή του προς το τέλος της δεκαετίας του '80, είναι αποτέλεσμα της διατήρησης μιας ιστορικής χωριστής σκωτικής ταυτότητας, που είναι ευαίσθητη στο θέμα του εξωτερικού ελέγχου των σκωτικών υποθέσεων. Σύμφωνα με τον Dickson, η διατήρηση χωριστών θεσμών στη Σκωτία, μετά την Ένωση του 1707 (όπως το νομικό, το εκπαιδευτικό και το εκκλησιαστικό σύστημα) είχαν ως συνέπεια να διατηρήσει η σκωτική κοινωνία έναν πυρήνα διαφορετικής καθημερινής ζωής από αυτήν της Αγγλίας.

Παράλληλα, όμως, ο πολιτικός έλεγχος ασκείτο από το Westminster. Η πολιτική κινητοποίηση των μεσαίων τάξεων για την απαίτηση αυτονομίας, από το 1850 και μετά, ήταν αποτέλεσμα, αλλά και συνετέλεσε περαιτέρω στην ενίσχυση της σκωτικής ευαισθησίας στο θέμα ακριβώς του εξωτερικού πολιτικού ελέγχου. Οι κρίσεις της σκωτικής βιομηχανίας, στις δεκαετίες του 1920-30 και 1960-70, είχαν ως συνέπεια να συνειδητοποιηθεί ακόμα περισσότερο η εξάρτηση της Σκωτίας από το Λονδίνο. Ένα δεύτερο στοιχείο και συνέπεια της βιομηχανικής κρίσης ήταν το γεγονός, ότι –καθώς οι παραδοσιακές βιομηχανίες παρήκμαζαν– ένα μεγάλο μέρος των νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων προερχόταν από μη σκωτικές επιχειρήσεις. Από αυτήν την πολιτικο-οικονομική εξάρτηση προέκυπτε μια κατάσταση, στην οποία οι Σκώτοι αντιλαμβάνονταν την αντίφαση μεταξύ της χωριστής τους ταυτότητας και του εξωτερικού ελέγχου και διακατέχονταν από το διπλό σύνδρομο ανωτερότητας-κατωτερότητας έναντι των Άγγλων.

Σε αυτές ακριβώς τις συνθήκες εντοπίζει ο Dickson και το αίτιο της εκλογικής απόρριψης των Συντηρητικών στη Σκωτία (24% το 1987). Αυτή δεν οφείλεται αποκλειστικά στο γεγονός της βιομηχανικής παρακμής, εμπειρία που μοιράζεται η Σκωτία με τη Βόρεια Αγγλία και τα Midlands, αλλά ακριβώς στα ιδιαίτερα χαρα-

Αίσια
Σκωτ. Εθν.

α.

β.

κτηριστικά της σκωτικής κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης. Ήταν συνεπώς κρίσιμη, σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική της κυβέρνησης Thatcher, στη δεκαετία του '80. Η περικοπή της περιφερειακής βοήθειας, η μη παρέμβαση σε περιπτώσεις διακοπής εργασιών βιομηχανιών και η επίσημη γενική διαπίστωση των Συντηρητικών ότι η αδυναμία της σκωτικής οικονομίας οφείλεται στην κουλτούρα εξάρτησης και την επιχειρηματική απροθυμία των Σκώτων, ενέτειναν το αίσθημα απόρριψης ενός πολιτικού συστήματος που φαίνεται να ελέγχεται μόνιμα από πολιτικές δυνάμεις ταυτισμένες με τον αδιάφορο Αγγλικό νότο.

II Διαφορετική είναι η προσέγγιση του St. Kendrick⁴³. Αυτός προσπαθεί να εξηγήσει την άνοδο του σκωτικού εθνικισμού, μέσω αυτού που αποκαλεί «μεταβαλλόμενη εμπειρία του κράτους». Αυτή συγκροτείται από τρία διαφορετικά επίπεδα: 1) Η κοινωνική αλλαγή. 2) Αλλαγές στα Μέσα Ενημέρωσης, που συνδέουν το πρώτο επίπεδο με το 3) Αντιλήψεις για την κρατική πολιτική, ρόλος του κράτους στην οικονομία και την κοινωνική ζωή.

A. Οι κοινωνικές αλλαγές προκύπτουν από εξελίξεις όπως το κράτος πρόνοιας (που περιορίζει την αναγκαιότητα συστημάτων υποστήριξης βασισμένων στη συγγένεια και την κοινότητα), γεωγραφική κινητικότητα και δημιουργία κοινοτήτων με ομοιογενή απασχόληση και κυρίως οργάνωση της κοινωνικής ζωής στο σπίτι (το οποίο συγκεντρώνει τα αναγκαία καταναλωτικά αγαθά και – ειδικά– την τηλεοπτική συσκευή).

Αυτά αποτελούν το υπόβαθρο ενός νέου τρόπου ζωής, που έχει κύριο χαρακτηριστικό την ιδιωτικότητα (ο καλύτερος διαθέσιμος ελληνικός όρος για τον αντίστοιχο αγγλικό: *privatism*).

Β Το δεύτερο επίπεδο, συνδέεται με την έλευση της τηλεόρασης στη Σκωτία, στο τέλος της δεκαετίας του '50. Αυτή η εξέλιξη συνετέλεσε στην αλλαγή του πλαισίου αναφοράς των Σκώτων. Η οργάνωση των ειδήσεων και του συνόλου των ενημερωτικών εκπομπών ήταν τέτοια που έδινε μια νέα μερικότερη διάσταση: τη σκωτική, σε σχέση με την παλαιότερη και γενικότερη: τη βρετανική. Αν και το περιεχόμενο πολύ απέιχε από το να είναι εθνικιστικό, η νέα αυτή διάσταση ήταν καθοριστική –σύμφωνα με τον Kendrick– για τη συγκρότηση του πλαισίου αναφοράς της σκωτικής κοινωνίας.

Γ Το τρίτο επίπεδο, σχετίζεται με τις αντιλήψεις για την κρατική παρέμβαση, για τον ρόλο του κράτους στην οικονομία και στην κοινωνία. Η επικρατούσα αντίληψη στη μεταπολεμική Βρετανία ήταν ότι η οικονομική μοίρα του ατόμου ήταν ταυτισμένη με τις τύχες της βρετανικής οικονομίας και η απόδοση της τελευταίας

εξαρτημένη από την πολιτική της κυβέρνησης του Λονδίνου. Σταδιακά, όπως παρατηρεί ο Kendrick, η εθνική διάσταση της οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης μετατοπίστηκε από τη Βρετανία στη Σκωτία. Αυτό συνέβη στο τέλος της δεκαετίας του '50 με αρχή της δεκαετίας του '60 και βασικό ρόλο σε αυτή τη μετατόπιση έπαιξε –σύμφωνα με τον Kendrick– το Εργατικό Κόμμα. Η εκλογική του πλατφόρμα στη Σκωτία συνοψιζόταν στην ικανότητά του να διευθύνει ικανοποιητικά, στη βρετανική της διάσταση, την οικονομία και, στη συνέχεια, μέσω του σκωτικού πολιτικού προσωπικού του να μεταφέρει πλούτο στη σκωτική διάσταση.

Τελικά, η αλληλεπίδραση των τριών αυτών παραγόντων εξηγεί, σύμφωνα πάντα με τον Kendrick, την ανάδυση του νέου σκωτικού εθνικισμού. Οι κοινωνικές αλλαγές που προδιαγράφηκαν, αποκρυστάλλωσαν νέα κοινωνικά στρώματα, υπονομεύοντας έτσι την πολιτική κυριαρχία των Συντηρητικών –που είχε φτάσει στο εκλογικό της αποκορύφωμα το 1955, όταν εξασφάλισαν κάτι περισσότερο από το 50% των σκωτικών ψήφων. Μια έρευνα της ταυτότητας των ψηφοφόρων του SNP, του Οκτωβρίου 1974, έδειχνε ότι το εθνικιστικό μήνυμα είχε κερδίσει την υποστήριξη των νέων, αστών με ανοδική κοινωνική κινητικότητα, των πιο ευκατάστατων μελών της εργατικής τάξης και των κατοίκων των νέων πόλεων.

Οι διαφορές ανάμεσα στον Kendrick και τον Dickson είναι εμφανείς. Ο πρώτος δίνει έμφαση στις μεταπολεμικές κοινωνικές εξελίξεις και, με βάση αυτές, προσπαθεί να εξηγήσει το εθνικιστικό φαινόμενο, το οποίο θεωρεί ότι είναι κάτι νέο για τη σκωτική πραγματικότητα (καθώς εκφράζει τις αμφιβολίες του για το κατά πόσο υπήρχε ως τότε μια ιδιαίτερη σκωτική ταυτότητα). Αυτό είναι, εν τούτοις, το αδύνατο σημείο της θεωρίας του. Αν και είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς τη μαζική απήχηση του σκωτικού εθνικισμού στις δεκαετίες του '60 και του '70 χωρίς να λάβει υπόψη του τις σημαντικές κοινωνικές αλλαγές που προηγήθηκαν, είναι εξίσου αδύνατο να την κατανοήσει χωρίς καμιά ιστορική αναγωγή. Είναι αμφίβολο κατά πόσο η σκωτική διάσταση που εισήγαγαν το Εργατικό Κόμμα και η τηλεόραση θα ήταν κάτι περισσότερο από περιφερειακή έκφραση, αν έλειπε το ιστορικό βάθος: η γνώση της ύπαρξης, στο παρελθόν, σκωτικής κρατικής οντότητας και οι θεσμοί που αποτελούσαν την επιβεβαίωση της σκωτικής ταυτότητας. Στα στοιχεία, δηλαδή, στα οποία επικεντρώνει την προσοχή του ο Dickson. Θα ήταν όμως, εξίσου εσφαλμένο να αναζητήσει κανείς την απάντηση μόνο στην ιστορία. Χω-

ρίς τις κοινωνικές αλλαγές που οδήγησαν στην ανάδειξη νέων στρωμάτων, αποκομμένων από τα παλαιότερα κοινωνικά σχήματα, ο εθνικισμός δεν θα μπορούσε να αποκτήσει ευρύτερη απήχηση. Η ανάγκη, που έχει επισημάνει ο E. Hobsbawm⁴⁴, των νέων κοινωνικών στρωμάτων να αποκτήσουν μια συγκεκριμένη ταυτότητα, το αίσθημα υπαγωγής σε μια ευρύτερη ενότητα, έκαναν τον εθνικισμό κοινωνικό και πολιτικό μήνυμα, με σχετικά ευρεία απήχηση.

III Τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις ερμηνείες που προσπαθούν να δώσουν οι Dickson και Kendrick, φαίνεται να ξεπερνιούνται από μια σύνθετη προσέγγιση στο σύγχρονο εθνικιστικό φαινόμενο που επιχειρεί ο M. Keating⁴⁵. Ο τελευταίος, χωρίς να παραβλέπει τις ιδιαιτερότητες της κάθε εθνικιστικής περίπτωσης, επιχειρεί να ερμηνεύσει το σύγχρονο εθνικισμό μέσα από την παράλληλη μελέτη τριών εθνών-κρατών: της Γαλλίας, της Βρετανίας και της Ισπανίας. Διαπιστώνει ότι ο σχηματισμός των τριών αυτών εθνών-κρατών ήταν μια μακρά και επίπονη διαδικασία αφομοίωσης επί μέρους περιφερειών, που επιχειρήσαν με διάφορους τρόπους διαφορετικά καθεστάτα (στη βρετανική περίπτωση μετά από μια εθελοντική ένωση της Σκωτίας με την Αγγλία). Η διαδικασία αυτή είχε σχετική μόνο επιτυχία. Η πολιτική κυριαρχία του κέντρου στηρίχτηκε (σε όλες τις περιπτώσεις) σε τοπικές élites, πρόθυμες να συνεργαστούν με αντάλλαγμα την παροχή πολιτικών και οικονομικών ανταμοιβών από τις κεντρικές κυβερνήσεις. Ο τοπικός εθνικισμός, σε αυτήν τη φάση, είχε κυρίως το χαρακτήρα άμυνας απέναντι στις πολιτικές του κέντρου, που έτειναν στην πλήρη αφομοίωση (Βασκική και Σκωτική περίπτωση στα μέσα και στο τέλος του 19ου αιώνα) και άλλαζαν δραστικά τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι κεντρικές κυβερνήσεις εξακολούθησαν να διατηρούν τον πλήρη έλεγχο των περιφερειών. Η πολιτική κυριαρχία τους διασφαλιζόταν μέσω του τοπικού πολιτικού προσωπικού, το οποίο εξασφάλιζε τη νομιμοποίησή του χάρη στη δυνατότητά του να αποσπά πόρους από το κέντρο για την περιφέρεια.

Η εφαρμογή περιφερειακών προγραμμάτων ανάπτυξης, στις δεκαετίες του 1950 και του 1960, διατήρησε, άλλα και ενέτεινε την εξάρτηση των περιφερειών από το κέντρο, δημιούργησε όμως και ισχυρότερα περιφερειακά πλαίσια αναφοράς.

Σε αυτό το σημείο, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές υπονόμισαν τις υπάρχουσες ως τότε πολιτικές ισορροπίες. Τα περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης δεν έλυσαν τα προβλήματα

που δημιουργούνταν από την απουσία τοπικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και έκαναν έντονο το αίσθημα της εξάρτησης από το κέντρο (περίπτωση της Σκωτίας και της Ν. Ισπανίας), ή αντίστροφα, αναδύθηκαν νέες τοπικές επιχειρηματικές τάξεις (όπως στην Καταλονία) που απέβλεπαν σε μεγαλύτερη αυτονομία. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την ιστορικά διαμορφωμένη χωριστή ταυτότητα των επί μέρους περιφερειών, έδωσαν την ευκαιρία ανάδυσης στο σύγχρονο εθνικισμό. Παράλληλα, η κρίση των κομματικών συστημάτων (ιδίως στη Βρετανία) δημιουργούσε –την ίδια χρονική περίοδο– νέες ευκαιρίες για τους εθνικιστικές. Τέλος, η εμπειρία της διάλυσης των αποικιακών αυτοκρατοριών (και στη βρετανική αλλά και στη γαλλική περίπτωση) προκαλούσε προβληματισμούς σε περιφέρειες (όπως η Σκωτία), καθώς η συμμετοχή σε μια τέτοια αποικιακή αυτοκρατορία ισοδυναμούσε με αναπλήρωση της χαμένης ανεξαρτησίας. Καθώς το ισοδύναμο είχε χαθεί, δημιουργήθηκε έντονο ιδεολογικό και πολιτικό κενό⁴⁶.

Σε αυτές τις συνθήκες οι πολιτικοί διαμεσολαβητές που συνδέονταν με το κέντρο υπέστησαν τον ανταγωνισμό των εθνικιστικών κομμάτων και σε πολλές περιπτώσεις, παραδοσιακά κόμματα (οι Σοσιαλιστές στη Γαλλία και στην Ισπανία και οι Εργατικοί στη Βρετανία) υιοθέτησαν περιφερειακά αιτήματα και προώθησαν σχήματα περιφερειακής αυτονομίας, έστω και απρόθυμα (στη Γαλλία και στην Ισπανία).

IV Απομένει μια προσπάθεια ανίχνευσης των πολιτικών ορίων του σύγχρονου μειονοτικού εθνικισμού. Όπως παρατηρεί ο Eric Hobsbawm⁴⁷, το «έθνος-κράτος» έχει πια χάσει ένα μεγάλο μέρος των παλαιών του λειτουργιών και ιδίως αυτών της συγκρότησης μιας χωρικά καθορισμένης «εθνικής» οικονομίας, σαφώς οριοθετημένης στο ευρύτερο πλαίσιο της παγκόσμιας αγοράς. Οι εξελίξεις μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα ο νέος διεθνής καταμερισμός εργασίας του οποίου βασικοί φορείς είναι τα πολυεθνικά συγκροτήματα, η σταδιακή ανάπτυξη διεθνών κέντρων και δικτύων οικονομικών συναλλαγών που βρίσκονται έξω από τον έλεγχο των εθνικών κυβερνήσεων, υπονόμευσαν τη βασική οικονομική λειτουργία των εθνών-κρατών. Ένας αυξανόμενος αριθμός διεθνών οικονομικών και μη οργανισμών συνοδεύει αλλά και επιτείνει αυτές τις εξελίξεις. Οι επαναστάσεις των μεταφορών και επικοινωνιών διευκόλυναν στο έπακρο τις μετακινήσεις ανθρώπων και κεφαλαίων. Είναι πια, όπως παρατηρεί ο Hobsbawm, ανέφικτη η εθνική ομοιογένεια στο πλαίσιο των εθνών-κρατών. Αυτό δεν σημαίνει, σύμφωνα με το

Βρετανό ιστορικό, ότι οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους θα παύσουν να υφίστανται ή ότι είναι ασήμαντες. Σημαίνει, ότι δεν έχουν τον κεντρικό χαρακτήρα που είχαν παλαιότερα. Ακόμη δεν σημαίνει, ότι οι πολιτισμικές διαφορές θα εκλείψουν και ότι η εθνική ταυτότητα θα πάψει να παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Μάλλον το αντίθετο. Αυτή η αυξημένη σημασία της όμως, πολύ απέχει από το να μετατρέπει τον χωριστικό εθνικισμό σε βιώσιμη και αξιόπιστη πολιτική και οικονομική στρατηγική. Ήδη μια σειρά εθνικιστικών κομμάτων, μεταξύ αυτών και το SNP, διαβεβαιώνουν ότι επιθυμούν την πλήρη ένταξη των ανεξάρτητων κρατών που οραματίζονται στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και υπόσχονται ότι δεν σκοπεύουν να ακολουθήσουν ανέφικτες πολιτικές αυτάρκειας⁴⁸. Ακόμα περισσότερο, άλλα που κινούνται ήδη σε πολιτικό πλαίσιο αυτονομίας, όπως το Βασκικό Εθνικιστικό Κόμμα, αλλά και το Καταλανικό, έχουν σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό και αρχίζουν να δημοσιοποιούν τις αμφιβολίες τους για το κατά πόσο ο πλήρης αποχωρισμός έχει την ίδια σημασία που είχε στις αρχές ή στα μέσα του αιώνα. Ταυτόχρονα, προσπαθούν να αποσπάσουν το *maximum* της αυτονομίας από την κεντρική κυβέρνηση⁴⁹.

Φαίνεται, όμως, ότι αυτή η διαφαινόμενη μετριοπάθεια είναι αποτέλεσμα –εκτός των περιορισμών του διεθνούς συστήματος– και της αποδοχής, εκ μέρους του κέντρου, της χωριστής ταυτότητας και της συνακόλουθης με αυτήν αποδοχής πολιτικής διεύθετης. Μια τέτοια εξέλιξη δεν έχει επέλθει, όμως, για την ώρα στη σκωτική περίπτωση.

Υποσημειώσεις

1. D. Mackie, *A History of Scotland*, εκδ. Penguin Books, London 1978, κεφ. 2 και 4 και G. Donaldson, *Scotland. The shaping of a nation*, David and Charles εκδ. Newton Abbot-London 1980, κεφ. 2.

2. J. Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, εκδ. Macmillan, London 1991, σελ. 23-28.

3. Donaldson, ο.π. Για τη θρησκευτική μεταρρύθμιση στην Αγγλία, Ch. Hill, *Reformation to Industrial Revolution*, εκδ. Penguin Books, London 1986, σελ. 25επ., 119επ.

4. Mackie, ο.π., κεφ. 11.

5. Στο ίδιο, κεφ. 12.

6. E. Hobsbawm, *Industry and Empire*, εκδ. Penguin Books, London, 1990, σελ. 301-303 και Donaldson, ο.π., σελ. 7.

7. Hobsbawm, ο.π., σελ. 306-307.

8. Donaldson, ο.π., κεφ. 7.
9. W. Ferguson, *Scotland, 1968 to the present*, εκδ. Oliber and Boyd, Edinburgh 1968, σελ. 320-321 και M. Fry, *Patronage and Principle*, εκδ. Aberdeen University Press, 1987, κεφ. 8.
10. Hobsbawm, ο.π., σελ. 308-209.
11. Για το SNP, βλ. Fry, ο.π., κεφ. 8.
12. Για το εργατικό κίνημα στη Σκωτία, H. Pelling, *A History of the British Trade Unionism*, εκδ. Pelican Books, London 1987, κεφ. 6, και Fry, ο.π., κεφ. 6.
13. Για την εξέλιξη του SNP σε αυτό το διάστημα, Fry, ο.π.
14. C. Cook, A. Sked, *Post-war Britain*, εκδ. Pelican Books, London 1984, σελ. 200 επ. και 220 επ.
15. Fry, ο.π., σελ. 226-227, 230-231.
16. A. Birch, *Nationalism and national Integration*, εκδ. Unwin and Hyman, London 1989, σελ. 91-92.
17. Fry, ο.π., σελ. 235-236.
18. Στο ίδιο, σελ. 243 επ.
19. Στο ίδιο, σελ. 234.
20. Birch, ο.π., σελ. 93.
21. Fry, ο.π., σελ. 247-248.
22. Στο ίδιο.
23. Στο ίδιο.
24. Birch, ο.π., σελ. 92-93.
25. Cook-Sked, ο.π., σελ. 305.
26. J. Brand, «Scotland», στο H. Watson (ed): *Contemporary Minority Nationalism*, εκδ. Routledge, London-New York 1990, σελ. 24-37.
27. D. Smith, *North and South*, εκδ. Pelican Books, London 1989, κεφ. 4.
28. D. Butler, D. Kavanagh, *The British General Election of 1987*, εκδ. Macmillan, London 1988, σελ. 284.
29. R.J. Johnston WC.J. Pattie, «The Changing Electoral Geography of Great Britain», στο J. Mohan(ed): *The Political Geography of Contemporary Britain*, εκδ. Macmillan, London, 1989, σελ. 51 επ.
30. Smith, ο.π.
31. Johnston-Pattie, ο.π.
32. Butler-Kavanagh, ο.π.
33. Brand, ο.π.
34. Στο ίδιο.
35. *New Statesman and Society*, Nov. 15.1991.
36. *Economist*, April 6, 1992.
37. Στο ίδιο, March 28, 1992.
38. Τα αποτελέσματα, στο ίδιο, April 18, 1992.
39. *Sunday Times*, April 12, 1992.
40. *Guardian*, April 11, 1992.
41. *Economist*, April 18, 1992.
42. Dickson, «Scotland is Different», στο McCrone, Kendrick, Straw. ο.π., σελ. 53 επ.
43. St. Kendrick, «Scotland, Social Change and Politics», στο ίδιο, σελ. 71 επ.

44. E. Hobsbawm: *Nations and Nationalism since 1780*, εκδ. Cambridge University Press 1990, σελ. 166-167.

45. M. Keating, «Minority Nationalism and the State», στο M. Watson, ο.π., σελ. 174 επ.

46. Πρβλ. Birch, ο.π., σελ. 91, J. Anderson, «Nationalisms in a Disunited Kingdom», στο Mohan(ed), ο.π., σελ. 44.

47. Hobsbawm, ο.π., σελ. 173 επ.

48. Brand, ο.π., Watson, ο.π.

49. *Economist*, April 25, 1992.

